

ZGODOVINSKI IZZIV

Pred prvimi demokratičnimi volitvami v Sloveniji

Vse bolj se nas polašča spoznanje, da prelomnega časa ne uživamo samo po sicer krepkih dozah, ki vdirajo v naša stanovanja skozi televizijske zasloni s podobami iz Pekinga in Moskve, iz Berlina in Prage, iz Romunije, Paname in s Kosova, temveč da ga tudi sami, vanj globoko pogreznjeni, doživljamo in da terja od nas novih odgovorov na nova vprašanja.

Izredni kongres naše partije, ki ga je centralni komite sklical, da se lahko vsak član, od Botača do Rima, izreče o predlogu tovariša Occhetto glede ustanovnega postopka nove politične tvorbe na italijanski levici, se torej ne odvija zunaj časa in prostora. V tem prostoru so razdalje vse manjše, odmevi vse bližji, čas pa se je spustil v dir, da ga ni lahko dohajati. Toda živo je le tisto, kar se odziva na dogajanje v okolju: drugače odмира ali pa že kar trohni.

Tržaški komunisti si štejemo v zadoščenje, da se s svežimi, prenovitvenimi življenjskimi sokovi lahko ponašajo kumunisti v SR Sloveniji, saj delimo z njimi ne le narodnosti znatnega dela našega članstva, pač pa tudi skupno prekleto v delavskem gibanju in socialni demokraciji habsburške države in bogata poglavja skupne zgodovine, osebnih usod, da, kaj bi tajili, tudi sporov in sprav.

Sprva morda manj odmevno kot na Madžarskem, na Poljskem ali v Pribaltiku, zato pa nič manj vztrajno in prodorno, so se slovenski komunisti vendarle uvrstili med pomembne soustvarjalce novega političnega podnebja v Srednji Evropi. To podnebje je tudi v Sloveniji omogočilo in spodbudilo bujno rast političnega pluralizma. Politične zveze, stranke in organizacije stopajo v demokratično volilno tekmovanje. Posebnost trenutka je v tem, da poteka volilni boj ob enem bodisi z ustanavljanjem novih političnih tvorb kot tudi ob korenitem presnavljanju dozdašnjih.

ZKS pri tem ni izvzeta; v volilno areni stopa z novim imenom Stranke demokratične preнове. Razumljivo je, da smo verjetno daleč od tega, da bi lahko govorili o ustaljenih političnih razmerah. Politične vrvine in spojine, ki stopajo danes v volilno reaktivno zmes, še zdaleč niso enako obstojne, trajne in odporne. Tržaški komunisti spremljamo odvijanje političnega dogajanja v Sloveniji z velikim zanimanjem, spoštovanjem in zaupanjem.

Smešno in nenazadnje žaljivo do državljanke zrelosti političnega brstenja v Sloveniji se nam zdi ravnanje tistih političnih sil v FJK, ki se jih je polastila nekakšna mrzlična strast do stav ob konjskem dirkališču, da se večji del nepovabljeni prerivajo h govorniškim odrom vsemogočih zborov zvez in strank v Sloveniji.

V Italiji ne minejo pomembnejše volitve, ne da bi se kak ameriški veleposlanik nedolžno oglašil z bolj ali manj v lažno zasebnost ali v diplomatsko prebrisano zavito izjavo. Ta izkušnja nam komunistom narekuje neizprosno občutljivost do avtonomnega odločanja volilcev v okolju, v katerem sami nastopamo. Zato pa smo tudi brezpogojno spoštljivi in obzirni do avtonomnega odločanja volilcev v drugih okoljih.

To kajpak ne pomeni, da se odre-kamo že obstoječim in dobro vple-ljanim stikom in sodelovanju ali da jih začasno prekinjamo, prav tako se tudi ne odpovedujemo nave-zovanju novih.

Pri tem pa nas ne vodi smešna in klavrna računica tistih, ki ventil svojih odnosov s političnimi stran-kami v Sloveniji odpirajo in pripri-

rajo glede na naklon rebri, ki jo mora ta ali druga stranka v volil-nem boju premagovati ali pa se po njej veselo spuščati.

Sobesednike si torej izbiramo na osnovi sorodnosti političnih izho-dišč in programskih smernic. Ne preseneča nas, da se na prvih de-mokratičnih volitvah v Sloveniji programske ločnice in razmejite niti približno ne prekrivajo z me-jami med tokratnimi volilnimi za-vezniškimi ozvezdji. Naj zato ne preseneča, če smo pri stikih in ve-zeh, ki smo jih stkali in jih gojimo brez bobnečih razglasov, našli skupen in vzajemno spoštljiv jezik

ne le z nosilci prenovitvenih napor-rov v ZKS in pri SZ, nekdanji SZDL, ampak tudi s tovariši pri ZSMS, z Zelenimi Slovenije ter s SDZS v osebi njenega predsedni-ka dr. Jožeta Pučnika.

V tej zvezi lahko za zdaj izrečemo le splošno opažanje: družbeni in psihološki premiki postindustrij-skega časa niso obšli Slovenije in ne "prizanašajo" niti njenemu po-litičnemu razvoju. Nagnjenje k aktivnemu pristastvu vse bolj izpodriva trpno pripadnost stran-ki, organizaciji, gibanju. Vse avto-nomnejši subjekti iščejo zadostitve

raznovrstnim smotrom v raznovrstnih vpregah, spreminjajočih se navezah, sprotnih zavezništvi. Zvestoba smotru je pomembnejša od zvestobe strehi. Pojav križnega članstva izgublja značaj izjemnosti. Nove zveze in stranke niso kletke brez oken in vrat.

V teh potezah odkrivamo sorodnosti in sozvočja z napori in prizadevanji na italijanski levici, s premiki v italijanski družbi, v novem valu študentskega gibanja. Nena-zadnje: v kongresni razpravi v vr-stah KPI!

RAVEL KODRIČ

PREDKONGRESNA RAZPRAVA

Socializem brez »ideološke palice«

Priznam, Occhettov predlog mi je bil v začetku všeč predvsem iz čustvenih razlogov. Od nekdaj so mi všeč izzivalni ljudje, provokatorji v dobrem pomenu besede, pa naj se z njimi strinjam ali ne. In všeč so mi tisti, ki imajo pogum, da plavajo proti prevladujočemu toku. V Occhettovem prvem izzivu partiji sem videl veliko tega: poskus preloma s preteklostjo, predvsem pa drznost, da za lastno prepričanje zaigraš vse: stolček sekretarja in tudi politično kariero.

Danes, ko je bil izziv strnjen v resolucijo, mi je manj všeč. Predvsem zato, ker se je Occhetto po prvih reakcijah nekoliko umaknil glede imena in simbola, pa tudi zato, ker se ob previdnejši formulaciji izrekajo za prvo resolucijo ljudje, ki bi se — kolikor poznam njihovo miselnost in stališča — v njej težko prepoznali. K pisanju tega prispevka pa me je spodbudila predvsem dosedanja predkongresna razprava v nekaterih sekcijah tržaške okolice in v nekaterih mestnih krožkih. Zagovorniki prve resolucije — zlasti tisti, ki so dokument orisali v uvodni besedi — so v svojem izvajanju poudarjali v glavnem dvoje: prvič, da izredni kongres ne bo odločal o imenu in o simbolih, še manj o razpustu KPI, temveč o temeljnem vprašanju ali naj partija začne postopek za ustanovitev nove politične formacije; drugič, da predlog ne pomeni odpovedovanja tradiciji in identiteti KPI. Komunisti dajejo svojo politično kulturo, znanje in zavzetost na razpolago vsej levici, da bi skupno oblikovali novo politično formacijo, ki bo sposobna biti dejanska alternativa sedanji demokratski oblasti.

V tem izvajanju je najoriginalnejši Umberto Curi, ki trdi, da oblikovanje nove formacije ne pomeni, da je KPI izžrpala svojo vlogo, ker je bankrotirala, pač pa je KPI izžrpala svojo vlogo, ker je

v glavnem dosegla vse bistvene cilje, ki so opravičevali njen obstoj.

Glede nujnosti oblikovanja nove politične formacije pa Curi razmišlja približno takole: KPI se je pred desetimi leti opredelila za strateško izbiro alternative, a je v tem obdobju ostala le pri načelnih izjavah in v bistvu ni dosegla tistega premika družbenih sil, ki bi omogočil alternativo. Nasprotno, postopno je zgubljala glasove in tudi rezultat zadnjih volitev ni bil posebno briljanten. Če torej noče ostati zgolj pri besedah, če hoče delovati politično učinkovito, mora prispevati k spremembi političnega sistema. In to lahko doseže samo z globokim pretresom, s tem da pomaga pri oblikovanju nove levičarske reformistične formacije, h kateri bi lahko pristopile tudi druge levičarske sile, zlasti tista podtalna levica, ki sicer soglaša s temeljnimi idejami programa KPI, a je bila doslej na obrobju, ker na italijanskem prizorišču ni bilo primerne formacije, ki bi lahko izražala in uveljavljala tolikšno idejno in politično bogastvo.

Soglašam. A nekaj me pri vsem tem moti. Predvsem to, da Curi — kot tudi drugi zagovorniki prve resolucije — izrazito poudarja »neomadeževanost« identitete KPI, dejstvo, da vse to, kar se je dogajalo v družbah in državah realnega socializma je ni bistveno omadeževalo, ker se je KPI od tega jasno distancirala in jih nepreklicno obsodila. Saj, pravi Curi, KPI je izžrpala svojo vlogo, ker je dosegla vse glavne cilje, ki so opravičevali njen obstoj.

Ali je to res? Ali pa je tako poudarjanje »čistosti« KPI v odnosu do vzhodnih komunističnih režimov samo poskus, da ne bi pre-hudo prizadeli čustev tako imenovane baze in pridobili čimširšo podporo prvi resoluciji? Prepričan sem, da ima prav generalni sekretar CGIL Bruno Tren-

tin, ko trdi, da si KPI res ni omadeževala rok z zločini vzhodnih komunističnih režimov in da je nanje pozitivno vplivala s svojim distanciranjem in obsojanjem. Dober del partije pa je vendarle bil solidaren in je osvaja-l temeljne ideološke postavke, ki so bile podlaga degeneraciji v državah realnega socializma. Zato, kot pravi Trentin, je potreben odločen prelom z nekaterimi temeljnimi idejnimi silnicami preteklosti, ki so del pretekle, polpretekle in še včerajšnje zgodovine tudi KPI. Kaj je umrlo v teh dneh na Vzhodu? Predvsem ideja, prepričanje, da ob koncu plovbe obstaja znan, varen in z družbenim in političnim bojem dosegljiv pristan: ideja o neki družbi, ki obstaja prek in čez sedanjo in ki naj jamči »novo zlato obdobje«.

Pozabljati na to, je poskus izmikanja temeljnemu vozlu, ki ne more in ne sme ostati nerazvozan.

Massimo Cacciari je poudaril drugo plat tega vozla. Ob ugotovitvi, da ima vsa politična sila svoje skelete v omari, je s prstom izrazilo pokazal na glavno truplo, ki trohni v omarah KPI: nje-no samo rojstvo. Nastanek KPI pod vplivom Moskve ni razbil samo enotnosti socializma, pač pa — in predvsem — porajajočo se reformistično in demokratično silo, kar je imelo hude posledice. Toda to, bo lahko oporekal kdo, so zakrivilo očetje, ne sinovi. Cacciari trdi, da ni res. Z učinkovito, čeprav kruto izzivalno prisposodbo podčrtuje, da se sinovi osvobodijo krivd očetov samo, če ubijejo očete. V KPI je ta očetomor zapoznel in forma-

len, predvsem pa je do njega prišlo, ko je oče že hropel.

Z izvajanjem, ki sem ga prej nakazal, denimo, Curi vsaj delno ubija očeta (toda ne povsem, ko poudarja, da je KPI izžrpala svojo vlogo, ker je dosegla bistvene zastavljene cilje), a tega noče povedati, ker se boji, da ne bo potegnil za seboj dovolj članov. Drugi, ki sem jih poslušal, so še previdnejši.

Mene to izredno moti, ker vidim v takem izvajanju pomanjkanje prepotrebne jasnosti, ostanek tiste »dvojnosti«, ki je v vseh po-vojnih letih obremenjevala KPI. Seveda, na kongresu je treba tudi zmagati, ker je to predpogoj za oblikovanje nove politične formacije. Toda zmagati brez vsake dvoumnosti in slepomišenja.

Jasnost ne pomeni odpovedovanja načelnosti, vizionarstvu in tudi utopiji, toda utopija, kot pravi Trentin, je v rešitvi temeljnega protislovja, ki ga je nakazala že francoska revolucija: enakost temeljnih pravic in neenakost v njihovem uživanju. Socializem — kot je nakazal tudi lanskoletni posvet deželnega inštituta Gramsci — mora težiti k reševanju tega protislovja. Toda brez dosejanje »ideološke palice« skoraj mistične vere v odrešujočo družbo, v kateri bo vsak dajal po svojih sposobnostih in dobival po svojih potrebah.

To, ali vsaj zdi se mi, v sedanji predkongresni razpravi ni jasno. Nasprotno, nekateri tukajšnji zagovorniki prve resolucije skušajo vprašanje zamegliti.

VOJMIR TAVČAR

Privošči si zrno zgodovine!
Kongres tvoje sekcije

RAZPRAVA NA OBČNEM ZBORU SKGZ

Delati moramo v korist vse deželne skupnosti

Moram priznati, da sem se dolgo obotavljala, ali naj na tem občnem zboru posežem ali ne. Da sem se nato spravila za računalnik in si pripravila govor, pa me je naposled izzvala trditev Klavdija Palčiča v intervjuju, ki je bil v petek, 15. decembra, objavljen v Primorskem dnevniku in ki jo je predsednik Palčič ponovil v svojem uvodnem poročilu. "Želimo si novih in učinkovitejših pristopov k delu, novih idej in sodelovanja mladih, ki lahko v našo zvezo vnesejo nove prijeme kot odraz novega časa." Sem še dovolj mlada, sem si rekla, in lahko torej odgovorim na ta izziv. A mimo šale... nezadovoljstvo je v vseh naših ustanovah postalo tako otipljivo, da moramo nujno iskati novih poti.

Naj se vam ne zdi čudno, če bom svoj poseg začela s čisto osebnim razmišljanjem, ki samo navidezno nima opravka s problemi, o katerih razpravljamo danes, in sicer z razmišljanjem o samozavesti. Pred kratkim sem nastopila na neki televizijski oddaji o zakonskem osnutku Maccanico. Moram reči, da sem se na tej oddaji, ki je imela zame tudi neprijetne posledice, počutila veliko bolj sproščeno in samozavestno kot kdajkoli prej v katerikoli od naših institucij, kot v Slovenskem klubu na primer, to je v klubu, ki ga sama vodim, pa čeprav sem se morala na tej oddaji prerekati z ljudmi, kot so Staffieri, Giacomelli in Senes, katerih življenjski cilj je v tem, da nam odrekajo naše pravice. Počutila sem se torej bolj samostojno in celovito, in poudarjam — celovito — med ljudmi, ki so mi bili sovražni kot v svoji "skupnosti". Navidezno gre za paradoks, vendar ni tako, in bom povedala zakaj. V SKGZ namreč prepogosto razmišljamo po že sprejetih in blagoslovljenih shemah, ki ne odgovarjajo več našim časom, ne vadimo avtokritike in nismo niti pripravljene sprejemati kritik, preprosto povedano, med nami ni svobodne dialektike in ni dialoga. Mladim vsiljuje SKGZ svoje svete resnice in svojo zgodovino in če si ti mladi le upajo črhniti ter povedati svoje, tvegajo, da so izobčeni: primer Škamperle je zelo poučen. V takih razmerah je po mojem nemogoče vzgojiti mlade samozavestne ljudi, za katere biti Slovenec je povsem naravno in ki se brez predsodkov živijo v širše okolje ter ga soustvarjajo, kar je v tem trenutku pravzaprav najpomembnejše. Taki bodo zrasli izven SKGZ ali pa bodo v njenih okvirih odmrli. Prepričana pa sem, da prav mladi lahko povemo veliko: zrasli smo v drugačnih razmerah, do svojih someščanov in sodržavljanov smo veliko manj nezaupljivi in veliko bolj sproščeni, zidovi v nas so tanjši ali jih celo ni.

S tem sem pravzaprav že načela drugi problem, ki mi je zelo pri srcu, in sicer problem interne demokracije, ki je v SKGZ zelo pomankljiva. Na zadnjih sejah glavnega odbora je bilo sicer slišati precej kritičnih stališč, kar pomeni, da imajo člani glavnega odbora konec koncev možnost, da demokratično izrazijo svoje mnenje. Vendar, ali imajo ljudje, ki se ogradijo od "uradne politike SKGZ" — in teh je, mislim, čedalje več — dejansko možnost vplivati na to politiko, ali je ta demokracija lažna in gre zgolj za formo, s katero lahko dokazujemo, da smo demokratični, medtem ko se uradne izbire SKGZ

kujejo v drugih forumih? Dialog, ki je osnova demokracije, namreč ne pomeni samo nuditi možnost vsakomur, da izrazi svoje stališče, pač pa pomeni tudi sprejeti ta stališča, jih gojiti, o njih razmišljati in ugotoviti, ali lahko prispevajo k našemu razmišljanju. "Die Freiheit ist immer die Freiheit des Andersdenkenden". Citiram po Rosi Luxemburg: Svoboda je vedno svoboda drugačemišlečega.

Prav pomanjkanje demokracije, a tudi glasnosti v najpristnejšem pomenu besede, to je v smislu prosojnosti, je vzrok za čedalje večje nezadovoljstvo in za čedalje večjo negotovost, ki preveva naše ustanove. Tudi tistim, ki delujejo v okviru SKGZ ali v ustanovah, ki so neposredno odvisne od nje, ni vedno jasno, kdo o čem odloča ali ne odloča, kot se na žalost vse prepogosto dogaja. Prav tako ni jasno, in mislim, da je to najbolj eklatanten primer, s kolikšnimi finančnimi sredstvi razpolaga SKGZ, od kod jih dobiva in kako jih uporablja, koliko denarja namenja na primer kulturi ali drugim sektorjem. V takih okoliščinah je zelo težko zahtevati od ljudi, da prostovoljno in zastoj — kot se velikokrat dogaja, saj imamo mnogo neprofesionalnih struktur, ki temeljijo takorekoč na ljubiteljstvu, tudi sama delam v Slovenskem klubu in v okviru SKGZ zastoj — da torej prostovoljno in zastoj vlagajo svoje energije v SKGZ, razen sveda če nimajo osebnih računov. Tako se čedalje pogosteje dogaja, in ne samo na Primorskem dnevniku, kjer sem zaposlena, a tudi v drugih ustanovah, da se ljudje odtujujejo od svojih služb, skušajo preprosto opraviti svoje delo, a ne čutijo večje zadolženosti do dela in do ustanove kot take.

Naštela sem probleme, ki so po mojem najbolj pereči. Če ne bomo znali rešiti teh vprašanj, bomo čedalje manj uspešni tudi v zahtevanju naših pravic — ki niso samo naše pravice, pač pa pravice vse skupnosti, v kateri živimo — ker se bomo skrhalo sami odnotraj. S temi besedami sploh nočem napovedovati katastrof in upam, da ste jih pravilno doumeli. Saj gre zato, da izboljšamo naše delovanje, da smo bolj učinkoviti navznotraj in navzven. Mislim namreč, da ne smemo več biti tako prizanesljivi do sebe, da lahko več zahtevamo od sebe, ta odveč pa bomo lahko zahtevali le, če bomo tudi mi uvedli perestrojko in načelo glasnosti.

Prepričana sem, da mi ne morete očitati "vihrave površnosti, popuščanja demagoškimi domisljicami in nekritičnega prevzemanja trenutnih modnih obnašanj iz tujih okolij", na kar je v svojem poročilu opozoril predsednik Palčič. Ta protislovja doživljam namreč vsak dan na svoji koži, v svojem poklicu in v svojem zasebnem življenju. Kar sem povedala, pa ima seveda tudi globlji smisel. Osebo si namreč zamišljam novo SKGZ, ki ne temelji samo na krčeviti obrambi naše — slovenske — identitete, a ki deluje v korist vse deželne skupnosti, v kateri živimo in ki je sama prikrajšana za vse pravice in za dostojanstvo, ki jih Slovenci ne moremo uživati. Vsa deželna skupnost pa se bo borila za naše, in torej za svoje pravice le, če bomo tudi mi — in v prvi vrsti SKGZ — postali aktivni soustvarjalci tega okolja, če bomo

globlje posegli v družbeno tkivo, če se ne bomo še vnaprej zakoličevali za našo narodno identiteto. Tudi mi postavljamo zidove, ki ločujejo različne etnične identitete in ki nam ne dovoljujejo, da bi z Italijani in vsemi ostalimi ustvarjali eno samo skupnost. V Trstu ne živijo slabo samo Slovenci, a tudi vsi ostali Tržičani (katerekoli narodnosti in katerekoli kulturnega izvora so), saj smo se v tem mestu predolgo vsi skupaj "vadili" samo v ločevanju, ne pa v sožitju.

Na koncu pa bi dodala še nekaj besed o zakonskem osnutku Maccanico. Bojim se, da nam bodo potovanja v Rim k parlamentarnim delegacijam in sestanki z vodstvi strank le malo koristili, če ne bomo znali pripraviti terena, na katerem živimo. Tudi zato ker, kot vsi vemo, niti naj-

boljši zakon ne bi mogel spremeniti ozračja, v katerem živimo, mogoče bi povzročil še večje napetosti, kot v Južnem Tirolu na primer. Če si res želimo SOŽITJA, si moramo torej prizadevati predvsem zato, da nas naši sodržavljeni spoznajo, da priznajo našo vraščenost v te kraje in da nas sprejmejo kot neločljivo komponento te dežele, za to, kar pravzaprav smo. V tem smislu je bilo v zadnjih časih storjenih nekaj pomembnih korakov, pa čeprav mislim, da so bili nekoliko zapozneli. Pred seboj imamo namreč še zelo malo časa, do parlamentarne razprave o zakonskem osnutku ga gotovo ni dovolj. Vendar tudi ta čas moramo izkoristiti tudi z minimalnimi koraki, tako da izkoristimo vse priložnosti, ki nam jih nudijo nam naklonjene organizacije, mogoče

predvsem kulturne organizacije, ki nimajo izrazitih političnih predznakov. Večkrat slišim očitke, da se Italijani sploh ne potrudijo, da bi nas spoznali, kar je dejansko res, vendar — to je za nas vprašanje življenja in smrti.

P.S. (napisan 2. januarja 1990): Zakaj ne sprejmemo izziv Franca Panizona (pobudnika poziva za sožitje, ki ga je podpisalo več kot 140 italijanskih intelektualcev) in tudi mi sprožimo poziv za sožitje z našimi italijanskimi someščani? Tega nismo nikoli storili, saj je bila tudi naša kultura sožitja prevečkrat zgolj "verbalna", nezaupljivosti italijanskih Tržičanov (ne govorim o Gorici, kjer je položaj skorajda radikalno drugačen) pa nismo nikoli skušali dejansko premostiti!

BARBARA GRUDEN

NARODNI DOM »BALKAN« V TRSTU

Kdo hrani slikovno gradivo?

Na začetku stoletja je nastalo po načrtih Maksa Fabianija kulturno — gospodarsko — družabno središče Slovencev v Trstu: Narodni dom — »Balkan«, ki je imel seveda izjemen nacionalno politični pomen, zaradi česar je bil leta 1920 tudi z ognjem uničen. Prof. Marko Pozzetto pripravlja za Založništvo tržaškega tiska monografijo o tem monumentalnem centru, ki je bil po obsegu dejavnosti in po ustrezni arhitekturi prvi tako zasnovan v Evropi. V knjigi bodo predstavljene vse organizacije in aktivnosti v njem in zunanja ter notranja podoba doma. Veliko gradiva o vsem tem je bilo uničenega, prepričani pa smo, da ga je še kaj v zasebni lasti ali v arhivih katere od ustanov.

Vse, ki dragoceno dokumentacijo (dokumente, lepake, razne predmete, predvsem pa fotografije notranjščine) hranijo ali vedo zanjo, prosimo, da se nam javijo, oz. da jo ali odstopijo ali posodijo ali dovolijo preslikavo. O za-

slugi, da so ohranili delček naše zgodovinskega spomina, bo pričevalo njihovo ime v knjigi. Javite se nam vsaj do konca marca na naslov: ZTT — Knjižne iz-

daje, Ul. Montecchi 6, 34100 Trst, telefon 7796644 (klicna iz Jugoslavije 993940) ali Narodna in študijska knjižnica, Ul. Petronio 4, 34100 Trst, telefon 733086.

KPI odklanja represijo na Kosovu

Dogajanja na Kosovu vzbujajo v komunistih Furlanije Julijske — krajine globoko zaskrbljenost.

Dolgotrajni narodnostni in politični spor vse bolj razvema strasti v pouličnih spopadih in ob procesih, ki ogrožajo same pogoje slehernega možnega omikanega sožitja. Izrekamo protest in zavračamo nasilno preganjanje s posebnimi policijskimi odredi, hkrati pa izražamo željo, da bi politične sile in državna oblast z velikim občutkom za mero poiskale politične rešitve, ki naj zagotovijo demokratični razplet ob spoštovanju posameznikov in prizadevitih skupnosti.

Claudio Tonel
načelnik odseka za mednarodne odnose pri deželnem komiteju KPI za FJK

■ V nedeljo 4. februarja je ansambel TAIMS praznoval s slavnostnim koncertom 20. letnico ustanovitve in neprekinjenega delovanja. Čestitamo!

ZNANI NEZNANI AVTOR

Bolj utopičen kot znanstven pogled na narodnost

Mlačnost, s katero je slovenska levica sprejela knjigo **Karla Šiškoviča** »Znanstveno razmerje do vprašanja narodnosti, študije, razprave, sporočila«, je podobna zadržanju, ki ga imamo do manj znanih avtorjev ali do manj pomembnih vprašanj oziroma nezanimivih knjig. Zanje se pač bolj malo zmenimo, doživijo prav tako malo ocen itd. Za omenjeno knjigo pa le ne moremo reči, da sodi med opisano čtivo.

Karel Šiškovič je bil pomembna osebnost, ustanovitelj Slovenskega raziskovalnega inštituta v Trstu, vplivni član in teoretik Slovenske kulturno gospodarske zveze, član znamenite komisije pri predsedstvu italijanske vlade za pripravo zakona za Slovence v Italiji, sodeloval je pri pisanju nekaterih temeljnih dokumentov SKGZ za doseg zaščitnega zakona v Italiji, itd. Preprosto povedano, Šiškovič je bil osrednja osebnost v vrstah Slovencev v Italiji in njihove levice (svojčas je bil tudi deželni svetovalec v deželni svetovni Furlanije—Juljske krajine, kjer je zastopal KPI). Vprašanje, od kod določena mlačnost, ki bi lahko bila tudi svojevrstna zadrega ali pa že kar »umik«, je torej utemeljeno. Današnji vrtoglavi čas s številnimi in že kar neverjetnimi spremembami je morda dobra razlaga, ki pa vseeno ne zadošča. Res je, da miti padajo kot domine in da večerajšnje zvezde tonejo v noč pozabe, vendar bi bili krivični do urednikov knjige (do Pavla Stranja in Borisa Gombača) in tudi do založnika (Založništvo tržaškega tiska), če bi sprejeli tezo, da so se zavzeli za knjigo, ki nima več teže. Očitno nam lahko razvoza vprašanje le knjiga sama, saj bi bilo vsakršno drugačno ugibanje v bistvu brezpredmetno.

Šiškovič je bil marksist. Dosledno je uporabljal določeno marksistično metodologijo in se ideološko prepoznaval v trikotniku Marx-Lenin-Kardelj. Razmišljal je torej v tistem območju, ki je bilo tudi območje slovenske vladajoče politike, skratka, vladajočega sistema. Vendar bi lahko Šiškoviču očitali vse, razen tega, da je bil senca vodilnih slovenskih ideologov. Dejansko je Šiškovič obvladal metodo, zavedal se je nevarnosti ekscesov in dogme, ni se prepuščal naključju ali pavšalnosti. Njegova meja je bila seveda meja določenega pogleda na narodnostno vprašanje. Ponoval je tezo, da je narodno vprašanje v bistvu razredno vprašanje, in v to tudi verjel, čeprav se je dobro zavedal pasti in ni pristal tam, kjer nekoč Sperans, to je pri koncu naroda v brezrazredni družbi. Kljub temu mu je bil prav Kardelj poglavitni vzor.

Leta 1979 je Šiškovič zapisal: »Buržoazija tlačiteljskega naroda je pripravljena ponuditi na osnovi boja manjšine samo nekatere delne nadstrukture pravice na področju jezika (čeprav samo na določenem teritoriju in na temelju dokazane želje za pripadnostjo, kar omogoča največjo diskriminacijo, pritisk in asimilacijo), šolstva (červno brez popolne šolske mreže in samo kot prevod večinske šole) in kulture (brez izdatne pomoči, ki bi z večjimi sredstvi odpravila objektivno diskriminiranje). Še slišati noče o tem, da bi manjšino štela za subjekt z lastnim prostorom, z lastnimi gospodarskimi tendencami in političnim stremljenjem.« V

ortodoksiji stavbe in nastavbe je Šiškovič izpeljal sistem, ki seveda ni več ustrežal stvarnosti, in dejansko postavljala jezik in kulturo v podrejen položaj do politike in gospodarstva. To je delal v času informatike eksplozije, v času naglega razvoja množične komunikacije in raznih medijev. Jugoslovansko reševanje narodnega vprašanja mu je bilo za zgled, verjel je, da je le proletarijat nositelj optimalnih rešitev narodnega in nacionalnega vprašanja. Šiškovičevo mišljenje ima torej svoje meje, ki so iste kot meje ideologije, ki jo je zagovarjal. Proletariat je zanj demiurg sveta, ki bo uresničil na Zemlji idejo srečne družbe. Razredni boj je v bistvu osnovni mehanizem rešitve in reševanja. Zanimivejšo od izhodišč pa so posledice Šiškovičevega sklepanja. Izrazili bi jih lahko z eno besedo: globalnost. Zvest postopku, ki se dogaja znotraj metafizičnega mišljenja, pristane Šiškovič na resnično »globalnem« reševanju narodnega in nadalje manjšinskega vprašanja. Ko beremo današnji Macanicov osnutek zaščitnega zakona, se nam zdijo Šiškovičeve zahteve orel, ki leti v nedosegljivih višavah.

V študiji »Načelo globalnosti v zakonih za zaščito manjšin in problem Beneške Slovenije« (1978) je napisal: »Pravice morajo torej izhajati iz globalnega gledanja, saj gre za pravo skupnost objektivnega tipa, čeprav še ne ali še ne povsem tudi subjektivnega tipa. Ta tip skupnosti je družba v malem in jo je treba kot tako obravnavati, saj ne postavlja v nevarnost večinske skupnosti«. Iz gornje trditve izhaja, da je treba »družbo v malem« zaščititi v vseh njenih aspektih, to je kot celovit nacionalni organizem, kar seveda pomeni jezikovno, kulturno, politično, gospodarsko itd. Šiškovič je imel za »gled uresničljivosti svojih zahtev poseben statut Tridentinske Južne Tirolske, kot politik pa se je jasno zavedal, da zastavlja vprašanja zelo načelno. Tudi pri vprašanju, »koga« je treba zaščititi, je bil dosledno načelen. Kot izhaja iz citirane trditve, je treba povsem zaščititi tudi skupnost »objektivnega tipa«, saj »za pripadnost skupini ali skupnosti ni potrebna subjektivna volja, zadošča že njen objektivni obstoj tudi brez izpovedovanja posebne zavesti«. To pomeni, da je treba zaščititi tudi tiste Slovence, ki se izrecno ne izrečejo, ampak so to po »objektivnih« kriterijih.

V konkretni politični praksi bi lahko takšno gledanje označili kot težko ali sploh neuresničljivo. Dejansko danes slovenski politiki v zamejstvu ne govorijo več o globalnosti v Šiškovičevem smislu, temveč o »častnem kompromisu«, o tem da se je treba pogajati itd. Če dosledno pomislimo, bi lahko dočakali Šiškovičevo globalno rešitev v družbi, ki bi bila resnično močno drugačna od italijanske ali pa od katerekoli družbe. Še zdaleč ne moremo misliti, da so v socialističnih državah storili kaj podobnega. Izkazalo se je, da je v Jugoslaviji narodno oziroma manjšinsko vprašanje vse prej kot rešeno pa tudi Južna Tirolska je lahko zgled le do določene mere, in to iz različnih vzrokov (eden od teh je nemška strnjena skupnost, ki je imela znatno večjo pogajalno

moč). Šiškovič je izhajal iz tako imenovane »filozofije prakse« in ponudil v praksi težko uresničljive rešitve. Slovenska, in to tudi levičarska politika je tu očitno v zadregi. Ve namreč, da so Šiškovičeva izhodišča v marsičem težko ponovljiva. Ve tudi, da so ključki v praksi težko uresničljivi, hkrati pa se zaveda, da nima neke nove in jasne formule. Nasproti Šiškovičevemu sistemu lahko zoperstavlja neko zelo pragmatično pot, ki pa Slovencev ne bo zadovoljila, vsaj ne intimno. Skratka, določen del slovenske politike (levica, SKGZ itd.) se zaveda Šiškovičevih meja, hkrati jih ne zna prerasti. Morda prav zato ne, ker ni dovolj izostrila njegovega »polja« mišljenja in se mu je umaknila. Izhodišče prav je namreč jasno in nedvoumno, vendar se v določenem trenutku »zlomi« in prerese samo sebe. Ne moremo ga več ujeti ne v razredno, ne v proletarijat, ne v nekaj, kar bi bilo zlahka uresničljivo, je nepraegmatično in vendar vredno. Marksizem je generiral utopijo in zelo zgrešeno bi bilo, ko bi se ji odpovedali prav zaradi marksizma. Šiškovičev pogled na vprašanje narodnosti je torej v marsičem mnogo bolj utopičen kot znanstven in v tem je njegova vrednost. Najbolj zagrižen antimarksist ne more trditi, da so tiste pravice, ki jih Šiškovič zagovarja, nekaj zgrešenega. Slovenci v videmski pokrajini jutri verjetno ne bodo imeli vseh slovenskih šol, kar pa še ne pomeni, da jih kot del naroda in kot ljudje niso »vredni«. Sodobni svet nam ponuja zelo ozkosrčno rešitev, da je vredno le to, kar je uresničljivo, kar seveda preprečuje utopijo in degradira vrednote in vrednosti na raven tržnega blaga. Tej hudi nevarnosti se je Šiškovič izognil in videl v narodnosti vrednoto, ki je sama po sebi; v narodnostnem vprašanju je videl objektivno vrednost. Problem je, če se takšna vrednost v celoti sploh lahko uzakoni, saj presega pravo in zakone. Leta 1977 je v članku »O pravici slovenskega jezika« jasno izrazil zahtevo, da bi morala slovenščina postati »pravi uradni in ne le pomožni jezik na narodno mešanem območju Furlanije—Juljske krajine«. V študiji »Izhodišča načela za vrednotenje socialnogospodarskih in prostorskih problemov Slovencev v Italiji« je jasno izrazil stališče, da bi morala biti manjšina »subjekt med subjekti«, skratka, opozoril je, da je vprašanje pravice obširno, saj je narod absolutna vrednost in vrednota, to pa ostane tudi mimo in preko trenutne politične uresničljivosti in možnosti. Izven ideoloških okvirov se tako jasno odpira prostor, ki ostane kljub izhodiščem, in ta prostor je treba čuvati tudi mimo uresničljivosti v praksi. Slovenska levica v Italiji in SKGZ preprosto ne moreta mimo Šiškoviča, saj bi tako storili napako, ki bi bila po svoje usodna. Sedanji politični trenutek nam ne more namreč vsiliti mišljenja, s katerim bi manjšali težo nekaterih vrednot. Konkretna bitka bo pristala pri boljši ali slabši domeni, »objektivna« vrednost naroda pa presega vsakršni sporazum, kot je presegla horizont Šiškovičevega mišljenja.

ACE MERMOLJA

GOVOR TOVARIŠICE MARINE BERNETIČ V GORICI

Vsiljevanje resnic odbija mladino

V nedeljo 28. t.m. je deželni komite KPI priredil v Gorici proslavo 45. obletnice osvoboditve. Slavnostni govornik je bil predsednik KPI tov. Alessandro Natta. V slovenščini je spregovorila tovarišica Marina Bernetič. Njen poseg priobčujemo v celoti.

Dragi prijatelji, tovarišice in tovariši!

Pred 45. leti so se sovražne sile, nemškega nacizma, japonskega militarizma in razvalin italijanskega fašizma z močjo obupa upirale pohodu svobodoljubnega antifašističnega zavezništva. Vdale so se šele takrat, ko je rdeča armija razgnala berlinsko gnezdo, katero je prizadelo toliko zla. V partizanski boj smo šli Slovenci in Italijani v imenu svobode, iz ljubezni do domovine in svojega naroda, iz spoštovanja in prijateljstva do drugih narodov. Nismo dopustili, da bi nas ločevali vera ali druga prepričanja.

Ne spol, ne starost nista bila ovira, delež vsakogar je bil dragocen — tako partizana kot partizanke. Verjeli smo, da se je človeštvo prerodilo v novo življenje, da bo zasijala svoboda in pravica, da bo zavladalo spoštovanje med ljudmi in med narodi. Pa ni bilo tako. Nad človeštvo se je zgrnila nevarnost novega barbarstva jedrskega uničevanja.

Enostranska posest atomske bombe je antifašistično zavezništvo razdelila na dvoje. Sovražno so se pomerile države in stranke. Zavladala je hladna vojna in vpregla zavest in čustva milijonskih množic. Jeklena bojevnika pokorščina znotraj taborov je vnesla razdor v tedanje demokratično gibanje. Med same komuniste.

Izkazalo se je, da je pot sovražnega merjenja za človeštvo slepa ulica. Človeka vredna pot bi bila le pot miroljubnega sožitja in sodelovanja, da bi se začele dramiti v ljudeh davno zatrite sile.

In res dvignila so se cela ljudstva zoper kolonialno suženjstvo. Narodi Azije, Afrike in Latinske Amerike, so ob podpori svobodoljubnih ljudi povsem pregnali iz domovine najmočnejše opremljene vojske. Pregnali so tujca, toda vsem se ni posrečilo, da bi pregnali tudi lakoto, bolezen in nevednost.

Kajti merjenje moči med velikimi silami ni prenehalo, le spremenilo se je in sprevrglo v oboroževalno tekmo. Še danes se ogromno bogastva zliva v proizvodnjo orožja in sejanje smrti, namesto da bi z

njim odpravljali po svetu bedo in roparsko pustošenje narave. Toda brezumje takega početja škodi danes celo tistim, ki so oboroževalno tekmo izzvali. Vemo, da niso vsi bili pripravljene se učiti iz novih razmer. Ze tovariš Togliatti je tik pred smrtjo svaril in opozarjal na nove možnosti in nove naloge za sile miru in napredka v svetu. Naša partija je njegov nauk upoštevala in obsodila vojaški vdor v Afganistan ter pritisk na Poljsko.

Vodstvo Sovjetske zveze je šele z nastopom Gorbačova priznalo napake in ubralo novo pot brezpogojnega nevmešavanja v notranje zadeve suverenih držav.

Države vzhodne Evrope so si pridobile suverenost. Nadaljuje se boj za demokracijo in narodnostne pravice in enakost, za združenje v Evropsko skupnost.

Tudi v sami Sovjetski zvezi in Jugoslaviji se je vnela bitka z novimi perspektivami in nalogami.

Mi vsi se moramo lotiti boja s tisto odprtostjo in širino, ki je bila značilna za partizansko gibanje v Evropi.

Stvarno in nepristransko se moramo zavzeti. Pravice do spoštljive enakopravne drugačnosti med narodi, jeziki, verami in kulturami, med spoloma, med človekom in naravo ni mogoče uveljavljati z nasiljem. Vsiljevanje resnic še zlasti odbija mladino. Mladi želijo sami priti do lastnih spoznanj. Brez mladine pa ni bodočnosti, to smo dobro vedeli pred petdesetimi in več leti, ko smo se z orožjem uprli fašističnemu nasilju. Ne pozabimo tega danes, ko iščemo zaveznike, da bi pregnali vsakršno nasilje iz sveta.

Pri nas se moramo boriti za uveljavitev zaščitnega zakona, za naše narodnostne pravice, za prijateljstvo in razumevanje med Slovenci in Italijani.

Komunisti danes spet živahno razpravljamo. To je koristno. Ne smemo pa dopustiti, da bi se zaradi različnih stališč razšli. Zato naj bo razprava omikana, brez prerekanja in prepira, da si zagotovimo zaupanje delavcev, razumništva in mladine, da ostanemo močna politična sila, ki naj se dalje še bolj uspešno zavzema in bori za pravice vseh delovnih ljudi za mir, svobodo in napredek v svetu.

Naša sodelovka Vilma je Andreju povila

JULIJO

Dogodku nazdravlja tudi uredništvo DELA.

■ Na povabilo dolinske sekcije KPI je v torek 6. t. m. Lev Kreft, član predcestva »ZKS - Stranka demokratične prenov« predaval v mali dvorani Kulturnega doma France Prešeren v Boljuncu.

PRETOK IDEJ

V senci železne zavese

S privolitvijo in popravki prof. Borisa Pahorja, ponatiskujemo iz sobotne priloge ljubljanskega Dela pričevanje o dolgoletnih težavah pri svobodnem pretoku pisane besede med zamejstvom in matico.

Vprašanje svobodnega pretoka tiskane besede, ki ga obravnava anketa Alenke Puhar v prilogah sobotnega Dela, bi v zvezi s položajem slovenske narodnostne skupnosti v deželi Furlaniji—Juljski krajini zahtevalo obširno študijo, ki bi razodela marsikaj zelo bolečega o usodi življa, ki je ločeno od matice. Skušal bom podati vsaj poglobljena dejstva. Najpoprej je potrebno omeniti prva povojna leta, ko je bil ne samo reakcionar, ampak sovražnik, vsakdo, ki je odklanjal enostrankarski sistem, tako da ne samo ni bilo mogoče misliti, da bi svobodni tisk lahko potoval v Slovenijo, ampak je bil sojen in obsojen v republiki Sloveniji, kdor je prišel ali skušal priti do prepovedanega čtiva. Pri tem je politično—psihološko blokado zagovarjal in podpiral forum, ki je predstavljal matično oblast in ki se je uveljavljalo z ekstremistično nastrojenim Primorskim dnevnikom.

Nekoliko je ta forum omilil svoj gospodoladni ton po letu 1953, ko je grobo revolucionarno napadalnost zamenjala bolj unesena, a nič manj monistična odklonilnost. Najbolj rezko je prišla do izraza ob napadih na Kocbekove novele v zbirki Strah in pogum. Ko je knjiga izšla, me je urednik Primorskega dnevnika vprašal za poročilo o delu, ki seveda ni moglo biti drugačno kot pohvalno, saj so bile novele na evropski ravni. Ko pa je oblast v Sloveniji odločila, da bo z odklonitvijo novel Kocbeka politično likvidirala, je seveda Primorski dnevnik zvesto sekundiral, meni pa ni dal, da bi zagovarjal oceno, za katero me je bil povprašal. To se pravi, da zapore nismo imeli samo na meji, ampak tudi tokraj meje, saj je poglobljeni forum s svojim dnevnikom odločal, kaj smeš in česa ne. Meni ni preostalo drugega, kot da sam tiskam zagovor ocene Kocbekovih novel, in to sem storil z brošurico Svobodna polemika, obenem pa odpeval sodelovanje z dnevnikom.

Še do nečesa zelo hudega je takrat prišlo: ob odločitvi, da se Italija vrne v Trst, so naši odgovorni voditelji začeli z demobilizacijo slovenskih ustanov — ki smo jo k sreči čez leta uspeli razveljaviti — in prvi poseg je bila odprava revije Razgledi, katere ustanovitelj je bil France Bevk (1946). Seveda smo se takemu početju uprli, in to v reviji Sidro (uredili B. Pahor, A. Rebula, P. Merku), kjer smo se zavzeli tudi za Kocbekove novele. Revijo, ki je doživela dve številki, so nam seveda sabotirali, nad mano pa so se maščevati tako, da so odpuštili ženo iz slovenskega podjetja Adriaimpex, pri katerem je bila zaposlena. Radoslava Premrlova, sestra narodnega heroja Janka Premrla—Vojka, je bila tako po krivici deležna stalinistične metode, da udariš po bližnjih zaznamovanega.

Bilo pa bi krivično, ko ne bi tukaj omenil vsaj še nekaterih drugih svobodnih publikacij, ki ne samo niso smele čez mejo, ampak so bile tudi objekt javne in tajne odklonitve. Gre v prvi vrsti za publicistično delovanje Franca Jeze, krščanskega socialista, ki se je vrnil iz Dachaua in bil časni-

kar pri Slovenskem poročevalcu. Ko pa je ugotovil, kakšen je sistem v povojni Sloveniji, je pobegnil in postal v Trstu eden najbolj razgledanih kulturnih publicistov. Že 1950. izda skupaj z drugimi revijo Stvarnost in svoboda, predvsem pa je pomembno njegovo delo Nova tlaka slovenskega naroda (1959), v katerem kritično prikaže gospodarsko—politični položaj slovenskega naroda. To se pravi, da je Franc Jeza predhodnik sedanjega razvoja in zasluži zato temeljito oceno in vrednotenje pri slovenski alternativni. Avtor pomembne knjige o Dachauu in drugih spisov, je Jeza do zadnjega zagovarjal tezo o slovenski samostojnosti, do zadnjega je tudi v samozaložbi izdajal brošure, tako Inicijativo (1979) kot Akcijo (1981), s katerimi si je nakopal samo privilegij, da je bil tarča podlih manevrov in šikan.

Revija Most je imela težave v svoji začetni fazi, ko je 1967. Marijan Rožanec doživel proces zaradi spisa, ki ga je objavil v nji. Kasneje se je revija bistveno spremenila, postala dvojezična, slovensko—italijanska, in se posvetila teoretičnim in literarnim obravnavam. Postala je nekakšna varianta avantgardnih koncepcij o narodu, tako da je sodila o Zalivu, še posebno pa o meni, da gre za zagovor zastarelega pojmovanja »nacionalizma«.

Tako je zdaj na vrsti Zaliv. Pojavil se je 1966. in sprva je bil dobrodošel tudi glavnemu štabu, ki je pri nas odločal — in odloča — o lepem in o slabem vremenu. Ker po odpravi revije Razgledi pri nas niso bili sposobni ustvariti razmer za izhajanje pluralistične kulturno—literarne revije, so odgovorni pozdravili Zaliv, ki je zaradi sodelovanja mladih levicarjev obljubljal zapolniti absurdni vakuum. Vendar je prva evforija splahnela, ko so uvideli, da napoved pluralizma ni bila samo lepotni dodatek. Težave so se začele ob mojih kritičnih stališčih do Kardeljeve teze o spajanju narodov, vendar je kljub temu nekaj let ADIT revijo sprejemal, medtem ko je tisk o nji tako v matici kot pri nas vztrajno molčal — v matici do lanskega leta, pri nas pa molk še traja.

Revija je tako potovala čez mejo po pošti, prijatelji so kdaj pa kdaj tudi poskrbeli, da so bili osebni kolporterji, njim naproti je šla tedaj odločitev, da se oblika revije spremeni tako, da bo imela obseg žepne knjige, ker jo bodo tako lahko sprejeli matični poštni nabiralniki....

Potuhnjena odklonitev je dobila bolj izrazit poudarek leta 1969, ko sem svoje glose o slovenski samobitnosti in suverenosti združil v brošuri Odisej ob jamboru. Delo sem opremil z rdečo opazico v besedilu Rešujmo slovensko samobitnost — Knjiga o slovenski suverenosti. Objavljeni spisi so bili poprej izšli v reviji, z izjemo enega, intervjuja z Dragom Jančarjem, ki je izšel v Dialogih 1968. in v katerem sem zagovarjal tezo o nujni konfederativni rešitvi slovenskega vprašanja.

Tedaj se je sprožil lov na "tuje tiskane strani": osebe namreč, ki so v Sloveniji brošuro dobile po pošti, so nekaj dni zatem prejele vabilo, naj jo prinesejo "na ref. za javni red in mir pri tukajšnjem UUPZ Lj. Mačkova 1, soba št. 8—III". To sta mi sporočila Andrej Bohinc, obsojeni dahavec, ki je preživel 11 let v

ječih, in akad. prof. Fran Dominiko. Le—ta je bil razburjen še takrat, ko mi je o zadevi pripovedoval: "Tukaj imate Odiseja ob jamboru", sem jim rekel, "in sram naj vas bo, da plenite delo, v katerem tržaški pisatelj objavlja svoje misli. Izvod sem vam torej prinesel, a vedite, da grem pri priči v Trst, da si nabavim drugega!"

Žal ni bilo dosti Dominkov, se je pa pri nas takrat Alojz Rebula lotil akcije zbiranja podpisov (okoli 40 jih je potem bilo) pod izjavo, ki je protestirala proti zaseganju moje knjige. Bilo je decembra 1969, izjava, ki je bila poslana tudi listom in revijam v Sloveniji, je seveda doživela usodo drugih takšnih posegov.

Kar se tiče Zaliva in mene, se je seveda nadaljevala politika "moka medijev, hkrati pa vsakokratnih pregledov na meji. No, to bi spadalo kar nekako v normalo, ko bi carinikom bilo naročeno, naj iščejo knjige in revije, tako pa so pregledovali na slepo in se je večkrat zgodilo, da se niso mogli kar tako potolažiti; stresali so mi aspirine iz cevke in spraševali, čemu so druge bele tablete v okrogli škatlici. Verjetno so jih skrbela mamila. Ne vem, a na meji pri Škofljah je nekoč carinik, ko ni mogel ničesar najti, odločil, da bo avtu snel kolesa — in bi jih, da ni po naključju šel mimo carinik, ki me je poznal iz Dutovelj, kamor sem hodil dolga leta pisat, in je tovarišu razložil, da je njegovo početje nesmiselno. Seveda pa je bilo najhuje z vnašanjem »tujega« tiska 1975. po izidu brošure, posvečene Kocbeku za sedemdesetletnico, ki sva jo izdala z Alojzom Rebulom, to je Edvard Kocbek — pričevalec našega časa. O tem obširno in dokumentirano pripovedujem v knjigi, ki jo je lani izdala "Slovenska matica", Ta ocean, strašno odprt. A tukaj bi lahko dodal, da je bilo proti vsem normam, da so naju zadržali, mene in ženo, celo dopoldne, najprej na mejnem prehodu in potem na postaji milice v Sežani; morali bi naju namreč zavriniti, če sva bila nezaželena, saj sva vendar tuja državljana, ne na sebi in ne v avtu pa nisva imela ničesar razen osebnih listin. Ravnali pa so z nama, kot da sva jugoslovanska državljana, in tako so se pozneje obnašali tudi s podpisniki, ki so podprli izdajo brošure, jih dolgo zasliševali na meji in jih prepričevali, naj prekličejo svoj podpis (bilo jih je nad 40).

In pri tem je spet potrebno poudariti, da je Primorski dnevnik, glasilo uradno priznanega promatičnega foruma, Rebulo in mene napadal še bolj nesramno kot mediji v Sloveniji in Jugoslaviji, izjavljal, da sva se izločila iz slovenskega naroda, naju primerjal s fašisti, z emigranti, ki lažejo o izmišljenem koncu vrnjenih domobranskih čet. Kot dokaz, kako je Primorski dnevnik, glasilo "Slovenske kulturno-gospodarske zveze", pojmoval demokracijo v zvezi s tiskom, naj navedem primer prof. Vladimira Šturma, ki je predlagal, naj knjižico o Kocbeku nabavi slovenska trgovska šola v Gorici za profesorsko knjižnico. Primorski dnevnik: "...šolo obiskujejo sinovi in vnuki slovenskih partizanov, ki ne odobravajo Pahorjevega večletnega blatenja jugoslovanske realnosti, ki je izšla iz osvobodilne borbe. Zato je prav, da je večina članov zavodskega sveta trgovske šole zavrnila vključitev

Pahorjeve knjige v profesorsko knjižnico... Če bi to knjigo dali v knjižnico, bi ji jutri lahko dodali še vrsto emigrantskih časopisov in knjig."

Takšno je bilo ozračje pri nas, v Trstu in Gorici. Taka je bila usoda svobodne pluralistične revije, ki ji oblast ni imela ničesar očitati, razen tega, seveda, da ne sprejema njenega diktatorskega monizma. Glede dovoljenja, da bi revija lahko šla v Slovenijo, priznam, da se nisem nikdar trudil, da bi ga dosegel. Predvsem zato ne, kar sem se zavedal kakšen odgovor; drugič pa zato, ker se mi je upiralo, da mora slovenski človek dobiti za svoj spis vizum za vstop v matično državo. Zato sem se začudil, ko je Alenka Puhar na blejskem srečanju Pen kluba maja lani povedala, da je zapora nad vnašanjem Zaliva odpravljena. Prav tako sem bil presenečen ob vesti, ki jo navaja v Novi reviji št. 89—90, da je Stane Dolanc podpisal prepoved vnašanja Zaliva 1—4 leta 1984. Priznam namreč, da se potem ko je neka številka revije izšla, nisem ukvarjal z njeno usodo; vedel sem o fondu D, vedel pa tudi, kako si jo bralci v Sloveniji izposojajo, da se k prvotnemu gospodarju vrača, če se vrača, vsa cunjasta in brezoblična.

Naj še rečem, da je ljubezniva časnikarka, ki me je intervjuvala za Večer, povprašala v knjižnici univerze v Mariboru, kakšno je sedanje razmerje do Zaliva, prejela pa je odgovor, da je še zmeraj v fondu D. To je bilo oktobra.

Kaj nameravam ukreniti za svoboden prehod slovenske besede?

Zagovarjal bom še naprej, kot vseh 24 let, odkar Zaliv izhaja, demokracijo, pluralizem, slovensko suverenost, vrnitev v Evropo. Rekel pa bi, da Demos ne bi smel čakati na izid volitev za to, da bi sprožil vprašanje odprave zveznega zakona, kot razberem iz izjave dr. Pučnika v isti anketi. Moral bi insistirati, da se slovenska republika že zdaj neha ravnati po njem. Kot druge njene sugestije bo oblast verjetno tudi to zahtevo opozicije sprejela in tako bomo za korak bliže Evropi, volilci pa se bodo prav dobro zavedali, da gre za uspeh opozicije, in ji to šteli v dobro.

Pripravilja Alenka Puhar

darovi in prispevki

Ob poravnavi naročnine so v sklad DELA prispevali tovariši:

ČUK GIZELA — Trebče 10.000 lir, ŽAGAR ALOJZ — Padriče 32 8.000 lir, GABROVEC MILKO — Nabrežina 8.000 lir, ROGELJA ALOJZ — Šempolaj 8.000 lir.

V spomin na ŠKERK MARIJO rojeno MARKUŽA daruje MILIČ FRANCO iz Šempolaja 25 50.000 lir za sklad DELA.

Ob 14. obletnici smrti (ELO) RAFAELA PERTOT darujejo žena VIDA, sin MITO in hčerka MAJDA z družinami 50.000 lir za sklad DELA.

BORCI S PROSEKA POČASTILI VEKOSLAVA ŠPANGERJA

»Za svoj narod, proti fašizmu«

V nedeljo 28. januarja so na prosekem pokopališču predstavniki tamkajšnje sekcije VZPI—ANPI odkrili spominsko ploščo na družinski grobnici, kjer je pokopan domačin Vekoslav Španger. Na skromni, a občuteni svečanosti, na kateri sta sodelovala domači moški pevski zbor in godba na pihala, je tovariš Mario Brišček orisal lik Vekoslava Špangerja, ki se je rodil 29. januarja 1906 na Proseku. Ko so fašistične oblasti zatrle in prepovedale vsa slovensko javno delovanje, je Španger s skupino mladih slovenskih antifašistov ustanovil Tajno organizacijo Borba, katere je bil predsednik vse do aretacije 4. aprila 1930. Na prvem

tržaškem procesu ga je Mussolinijevo Posebno sodišče obsodilo na 30 let ječe. V zaporu je ostal do leta 1939, ko je bil pomiloščen. Ni minilo leto dni, ko je bil ponovno aretiran. Po padcu fašizma je aprila 1944 zbežal iz nemškega ujetništva in se v Bariju priključil prekomorskim brigadam partizanske vojske. Po vojni pa vse tja do svoje smrti je aktivno posegel v kulturno in politično življenje naše manjšine. Umrli je v Ljubljani 27. decembra 1971. Na spominsko ploščo so bivši partizani in aktivisti Osvobodilne fronte s Proseka zapisali: "Vekoslav Španger: za svoj narod, proti fašizmu".